

Горана М. Старијаш

Ивко А. Николић

Ивана М. Петровић

Универзитет у Београду

Факултет за образовање учитеља и васпитача

Катедра за методiku природе и друштва

УДК 37.091.33:3/5

DOI [10.46793/Uzdanica22.1.249S](https://doi.org/10.46793/Uzdanica22.1.249S)

Прегледни рад

Примљен: 17. јануар 2025.

Прихваћен: 30. април 2025.

МОГУЋНОСТИ ПРИМЕНЕ ИНТЕГРАТИВНЕ НАСТАВЕ У ПРВОМ ЦИКЛУСУ ОСНОВНОГ ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА

Айсџпракџ: Тематским планирањем у настави и интеграцијом садржаја доприноси се интелектуалном развоју ученика, формирању целовитог погледа на свет и развијању функционалних знања. Циљ истраживања био је да се укаже на могућности примене интегративне наставе у првом циклусу основног образовања. Постављеним задацима испитано је колико су и у којој мери учитељи упознати са интегративном наставом, колико је примењују, постоји ли потреба за додатним усавршавањем у овој области, да ли и у којој мери интегративна настава доприноси интелектуалном развоју ученика. Посебна пажња у раду посвећена је примени интегративне наставе у оквиру наставног предмета Природа и друштво. Применом дескриптивне методе, технике анкетаирања и упитника конструисаног за потребе истраживања, прикупљена су мишљења 114 учитеља. Утврђено је да учитељи показују позитивно и афирмативно мишљење о примени интегративне наставе у првом циклусу основног образовања. Ипак, упркос израженом позитивном мишљењу, уочено је да учитељи нису у довољној мери упознати са теоријским основама интегративне наставе и могућностима њене примене, што се нарочито огледа у одговорима на питања отвореног типа – где половина испитаника није дала никакво образложење. На овај закључак нас наводи и анализа постојећих дескриптивних одговора у којима се, између осталог, наводи да садржаји наставе природе и друштва нису погодни за интеграцију и да је потребно постојеће садржаје проширити новим које је могуће интегрисати. Потребно је развијати интегративни приступ иновирањем студијских програма на учитељским/педагошким факултетима уграђивањем програмских садржаја из области интегративне наставе, као и програмима стручног усавршавања учитеља кроз семинаре из ове области.

Кључне речи: интегративна настава, тематско планирање, међупредметна интеграција, настава природе и друштва.

УВОД

Школа и образовање, од самог настанка, мењају се и прилагођавају потребама друштва. Међутим, од самих почетака школа се јавља само као пратилац друштвеног развоја. Неопходно је суштински изменити организацију наставе, омогућити ученицима да стичу знања која ће бити трајнија, целовитија и која ће моћи константно да се проширују како би се, на тај начин, припремили за живот и рад у савременом друштву.

У овом раду биће приказана интегративна настава као једна од могућности превазилажења недостатака традиционалне наставе. Интегративна настава подстиче активно учење тако што ученик кроз њу открива повезаност појава у животу, истражује и анализира остварено. Стичу се знања која су целовита, а самим тим и применљива. Циљ интегративне наставе је да знања и вештине које ученик стиче у школи буду засновани на принципу целовитости. У савременом образовању значај примене интегративне наставе постаје све већи, јер се она јавља као један од одговора на потребе за функционалним знањем. Традиционална настава се ослања на поделу предмета, док интегративна настава пружа могућност ученицима да повезују знања и информације из различитих области и примењују је у свакодневном животу. Примена интегративне наставе у великој мери доприноси већој мотивацији ученика и дубљем разумевању садржаја, а учитељима пружа могућност за креативнији рад без понављања сродних садржаја у различитим наставним предметима.

ТЕОРИЈСКА ЗАСНОВАНOST ИНТЕГРАТИВНЕ НАСТАВЕ

У литератури интегративну наставу можемо пронаћи под различитим називима – целовитост наставе, концентрација наставе, корелација наставе, скупна настава, комплексни систем и сл. (Вилотијевић 1998). Настаје из потребе да се превазиђе предметна подељеност и уопште исцепканост садржаја које карактеришу традиционалну наставу (Прушевић Садовић 2017).

У својој књизи *Ойворена учионица: Практичан водич ка новом начину ђоучавања* Кол указује на потребу за тематским планирањем наставе којим би се избегло да ученици наставне предмете доживљавају појединачно – као да је математика једно, матерњи језик нешто сасвим друго, а уметност треће. Он сматра да настава треба да буде организована у складу са ученичким интересовањима и могућностима, али упозорава и да учитељи често немају довољно простора за самостално слободно кретање кроз наставне теме које ученици сматрају значајним. Обиман наставни програм није флексибилан и неретко врши притисак на учитеље да обрађују одређене књижевне текстове, да се једној теми посвете одређени број часова. Сличне идеје јављале су се

све до данас, а подела садржаја на наставне предмете као недостатак образовног система остао је непромењен (Кол 1970).

Може се уочити да је одавно сагледана потреба интеграције у настави и превазилажења затворености наставног предмета у предметном систему организације васпитно-образовног процеса у школи. Посматрано са практичне стране, о интегративности у настави може се говорити од краја 19. и почетка 20. века (Вилотијевић, Вилотијевић 2008).

Основни закључци аутора у вези са интегративном наставом, који су релевантни за наше истраживање су следећи: искуства из истраживања указују на потребу увођења тематског планирања и примену групно-истраживачког модела (Шевкушић, Шефер 2006); веома је важно оснаживање наставника за међупредметно повезивање, као и потреба за стручним усавршавањем из ове области (Лукић Радојичић 2011); истраживање аутора Цекић-Јовановић и Милановић потврдило је раније резултате „јер указују на чињеницу да примена овог наставног модела у пракси има предности и може утицати на повећање квалитета знања и постигнућа ученика” (Цекић-Јовановић, Милановић 2020: 92).

Највећи број аутора истиче три облика интеграције наставе – потпуни, делимични и блоковски. Потпуни облик интеграције подразумева спајање различитих наставних садржаја у јединствен курс. Издавање из наставних садржаја одређених сродних поглавља и њихова заједничка обрада представља делимичну интеграцију. Блоковски начин интеграције подразумева израду аутономних блокова који су самостално програмирани или се пак издавају делови заједничког програма за интегративну обраду. Може се истаћи да повезивање наставних јединица, планирање резултата учења, психологизација образовног процеса и контрола представљају темеље интегративне наставе (Вилотијевић, Вилотијевић 2008). „Интегративни приступ учењу наглашава интелектуални, друштвени, емоционални и естетски развој, подржава цјеловит равој ученика, не усредоточује се на издвојене, углавном когнитивне аспекте. У средишту је интегративног учења индивидуализиран програм усмјерен према ученику, а не програм усмјерен према предмету и вођен од наставника” (Буљбашић-Кузмановић 2007: 148). У данашњем концепту наставе постоје предмети који су већ по природи садржаја интегративног карактера. Тако постоје наставни предмети у оквиру којих су интегрисани поједини елементи на основу којих ученици већ стичу целовита знања – на пример предмет *Српски језик* у ком ученици паралелно стичу вештину читања, али и писаног и усменог изражавања. „Потпуна интеграција садржаја налази се у оквиру наставе природе и друштва, где ученици стичу знања о природном и друштвеном окружењу са обједињеним садржајима из више области: ботанике, зоологије, физике, географије, биологије, екологије, астрономије, хемије” (Вилотијевић, Вилотијевић 2008: 146).

У интегративној настави, баш као и у осталим иновативним моделима наставе, акценат је на ученику, а не на учитељу. Оно што посебно одређује интегративну наставу јесте повезивање садржаја из различитих наставних предмета у целину чиме се стичу функционална знања. Ученик је тај који је активан, он преузима одговорност за своје учење и понашање, преузима иницијативу, бира задатке и начин рада, самостално долази до извора знања, благовремено добија повратну информацију као подстицај за даљи рад. Ученик је заинтересован, сигуран, активан, слободан у идејама и комуникацији, самопоуздан (Пух 2007). Оспособљен је да чињенице прерађује у вишим мисаоним облицима и примењује стечено знање у новим ситуацијама, као и да проналази креативна решења. Ученици међусобно успостављају сарадњу у решавању задатака. Сарадњом и комуникацијом са другим ученицима развија се прихватање различитости и уважавање разлика међу људима (Чудина-Обрадовић, Брајковић 2009). Тиме се доприноси развоју различитих потенцијала ученика – интелектуалног, уметничког, социјалног и сл. (Пух 2007).

С друге стране, у интегративној настави се мења положај и улога учитеља. Он више није главни ауторитет, извор и преносилац знања. Учитељ је тај који подстиче учење, уважава индивидуалне разлике међу ученицима, сарађује и тражи помоћ од других (колега, родитеља, особља запосленог у школи, људи изван школе) како би што боље организовао интегративну наставу, способан је да објасни педагошке циљеве, сарађује у тимском раду и непрестано се професионално развија. Од учитеља који примењује интегративну наставу очекује се више вештина, мотивације, флексибилности и креативности у односу на учитеља у традиционалној школи. Он својим понашањем, организацијом и планирањем рада успева да укључи ученике у активности које ће допринети развијању трајног знања и примени стеченог знања у новим животним ситуацијама.

Посматрајући природу самог градива у првом и другом циклусу основног образовања уочава се да не постоје једнаке могућности за примену интегративног приступа у настави. Настава је у оба циклуса организована по наставним предметима. Разлика се огледа у томе што у првом циклусу најчешће све наставне предмете предаје учитељ. Он добро познаје наставни програм сваког предмета, за разлику од предметних наставника који су усмерени само на програм предмета који реализују. Управо због тога што је он тај који организује комплетну наставу у свом одељењу, учитељ може да примењује интегративни приступ настави. Може да спаја часове, прави блокове часова, тематски планира реализацију садржаја и слично. Тиме обезбеђује да се градиво не дели појединачно по предметима и избегава понављање истих садржаја у различитим наставним предметима. Једноставно, приступа целовитој обради садржаја и појава у природи какве оне и јесу. Сама вредност целине у васпитно-образовном процесу је много већа од самог збира појединачних елемената одређеног предмета (Петрић 2016).

У основношколском образовању међупредметне везе се успостављају по хоризонталној линији. Хоризонтална повезаност подразумева повезивање наставних предмета из наставног програма истог разреда. У наставни час једног предмета се повремено укључују одговарајући садржаји других наставних предмета. Градиво једног наставног предмета на тај начин остаје носеће, док сродни садржаји других наставних предмета служе као илустрација основним садржајима које је потребно обрадити (Вилотијевић, Вилотијевић 2008).

Настава природе и друштва је интегративног карактера, што се већ лако може уочити и из самог назива. Наставно градиво овог предмета је тематски уско повезано са наставом српског језика, музичке културе, ликовне културе, физичког васпитања... Интеграцијом сродних садржаја из ових предмета избегло би се непотребно понављање истих садржаја у оквиру сваког предмета појединачно. На тај начин стицала би се целовита и применљивија знања у свакодневном животу. Тиме се одређене појаве не би посматрале изоловано већ целовито и настава би постала разноврснија, динамичнија и интелектуално вреднија (Вилотијевић, Вилотијевић 2016). Овакав начин рада захтева висок степен оспособљености учитеља и знатно више времена за планирање у односу на традиционалну наставу, али реализацију васпитно-образовног процеса чини временски економичним (Џенић, Видосављевић 2022). Учитељ је тај који треба да одреди које ће садржаје обрађивати на часовима интегративне наставе. Да би се припремили часови интегративне наставе, учитељ треба да добро проучи садржај који се интегрише и у односу на то прецизно одреди наставне методе, средства и облике рада који ће бити коришћени при реализацији интегрисаних активности. Интегрисани часови подстичу стваралачко размишљање ученика, њихову креативну активност, покрећу дечју машту и радозналост. Учитељ треба да буде и оспособљен за примену интегративне наставе и тематско планирање. Потребно је да оспособљавање учитеља за примену интегративне наставе буде започето још на основним академским студијама за образовање учитеља, касније и на мастер академским студијама, али и кроз константно усавршавање учитеља у оквирима одговарајућих семинара.

Из свега наведеног, јасна је потреба за постојањем обавезних активности студената кроз које ће се они у довољној мери оспособити за примену тематског планирања и интегративне наставе. Истраживање спроведено међу студентима учитељских факултета (Џекић-Јовановић, Милановић 2021) указује да они препознају предности интегративне наставе и увиђају њен значај за њихов будући професионални рад. Анализом студијских програма основних и мастер академских студија за образовање учитеља на учитељским/педагошким факултетима у Србији може се закључити да наставни предмети који будуће учитеље оспособљавају за примену иновативних модела наставе – интегративне наставе, нису у довољној мери заступљени (Табела 1).

Табела 1. Заступљеност интегративне наставе у оквиру студијских програма за образовање учитеља на учитељским/педагошким факултетима у Србији

Назив високошколске установе	Сйейен сйудуја	Назив йрегремейа	Сйаййус йрегремейа
Педагошки факултет у Врању	Основне академске	Индивидуализација и интеграција у образовању	Обавезни
Факултет педагошких наука у Јагодини	Основне академске	Дидактичке игре у интегративној настави	Изборни
		Истраживачке активности у интегративној настави	Изборни
	Мастер академске	Интегративна настава енглеског језика на предшколском и млађем школском узрасту	Изборни
Факултет за образовање учитеља и васпитача у Београду	Мастер академске	Интегративна настава природе и друштва	Изборни
		Интегративни приступ математичким садржајима	Изборни

Садржаји који омогућавају оспособљавање будућих учитеља за премину, планирање и реализацију интегративне наставе углавном се обрађују у оквиру појединих наставних предмета, што би могло бити детаљније анализирано неким од наредних истраживања. Изузетак представљају Педагошки факултет у Врању на ком на четвртој години основних студија постоји обавезни предмет под називом Индивидуализација и интеграција у образовању, као и Факултет педагошких наука у Јагодини који на истој години студија предвиђа два изборна предмета – Дидактичке игре у интегративној настави и Истраживачке активности у интегративној настави. Факултет за образовање учитеља и васпитача Београду нуди могућност избора једног од два предмета на мастер академским студијама који се односе на интеграцију – Интегративна настава природе и друштва и Интегративни приступ математичким садржајима.

Са друге стране, Каталог програма сталног стручног усавршавања учитеља одобрених од стране Завода за унапређивање васпитања и образовања предвиђа четири програма који као своје циљеве истичу унапређење компетенција, оснаживање и оспособљавање учитеља да у свом раду примењују интегративни приступ наставним садржајима у сврху бољих постигнућа ученика, обезбеђивања трансфера и трајности знања и припреме ученика за живот у савременом друштву.

МЕТОДОЛОШКИ ПРИСТУП

Евидентно је да су добро познавање карактеристика интегративне наставе, као и квалитетна припрема учитеља за интегрисане часове неопходни за ефикасну примену поменутог модела у првом циклусу основног образовања.

Могућности примене интегративне наставе у првом циклусу основног образовања ће се доводити у везу са: учесталошћу примене интегративне наставе у васпитно-образовном процесу; познавањем релевантне литературе о интегративној настави; препознавањем добрих страна интегративне наставе; препознавањем интегративног карактера наставе природе и друштва; присуствовањем семинарима који подразумевају обуку за планирање интегративних часова. У том контексту, проблем нашег истраживања је примена интегративне наставе у раду са ученицима у првом циклусу основног образовања.

Циљ овог истраживања је испитивање мишљења учитеља о могућностима примене интегративне наставе у првом циклусу основног образовања.

На основу постављеног циља операционализовани су следећи задаци истраживања:

1. Испитати мишљења учитеља о примени интегративне наставе у првом циклусу основног образовања и васпитања;
2. Испитати да ли постоји разлика у мишљењима учитеља о интегративној настави у зависности од степена стручне спреме;
3. Испитати утицај дужине радног искуства учитеља на њихова мишљења о примени интегративне наставе у првом циклусу основног образовања и васпитања.

Општа хипотеза истраживања: Учитељи показују позитивна мишљења о примени интегративне наставе у првом циклусу основног образовања и васпитања.

Помоћне хипотезе:

1. Већина учитеља има позитивна мишљења о примени интегративне наставе у првом циклусу основног образовања и васпитања;
2. Постоји утицај степена стручне спреме учитеља на мишљења о примени интегративне наставе у првом циклусу основног образовања;
3. Постоји утицај дужине радног искуства учитеља на мишљења о примени интегративне наставе у првом циклусу основног образовања.

Независну варијаблу у овом истраживању представљају стручна спрема учитеља и њихове године рада у настави. Зависна варијабла су мишљења учитеља о примени интегративне наставе у првом циклусу основног образовања и васпитања.

У истраживању смо користили дескриптивну методу. Испитана су мишљења учитеља о познавању и примени интегративне наставе у првом циклусу основног образовања, при чему смо водили рачуна о две основне разлике међу испитаницима: године рада у настави и степен стручне спреме учитеља.

Коришћена је техника анкетирања, а основни истраживачки инструмент је упитник за учитеље разредне наставе. Упитник је конструисан за потребе овог истраживања на основу анализе релевантне литературе о интегративној настави и састоји се из два дела: први део садржи питања о основним подацима о испитаницима (назив школе, место, године радног искуства и стручна спрема), док је други део усмерен на испитивање ставова и искустава у вези са интегративном наставом. Садржи десет питања затвореног типа са тростепеном Ликертовом скалом (а) никад, б) понекад, в) увек). Већи број питања садржи и отворени део који пружа могућност да испитаници образложе своје мишљење. На овај начин се кроз упитник комбинује структура затворених питања са могућношћу отвореног одговора како би испитаници додатно образложили своје мишљење. Питања су формулисана тако да обухвате кључне аспекте интегративне наставе као што су: учесталост примене интегративне наставе у васпитно-образовном процесу, доступност и употреба стручне литературе, сарадња са колегама, утицај на мотивацију ученика и њихова функционална знања, потребе наставника за додатним усавршавањем у овој области. Посебан акценат стављен је на наставу природе и друштва, имајући у виду да она, својом структуром и садржајем, пружа широке могућности за реализацију интегративног приступа.

У истраживању је учествовало 114 учитеља из Аранђеловца, Београда, Вршца и Пријепоља.

Када је реч о годинама рада у настави, подједнак је број испитаника који имају до 10 година или преко 25 година радног стажа (34,2%), док је нешто мањи број испитаника који имају од 11 до 25 година стажа (31,6%). Стручна спрема највећег броја испитаника је висока (65,8%), следи виша (26,3%), док мањи број испитаника има завршене мастер студије (7,9%).

Добијени подаци су обрађени квантитативно и квалитативно. Коришћена је анализа варијансе и χ^2 тест, да бисмо утврдили да ли постоје статистички значајне разлике између испитаника у односу на године рада у настави и стручну спремину.

РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА И ДИСКУСИЈА

Анализа добијених резултата приказаних у Табели 3 указује на то да већина учитеља има позитивна мишљења о примени интегративне наставе у првом циклусу основног образовања и васпитања. Иако већина испитаника интегративну наставу примењује понекад (94,6%), њихово мишљење указује на високо препознавање њених предности, што јасно потврђује прву хипотезу.

Табела 2. Приказ свеобухватних резултата

	Никад		Понекад		Увек	
	f	%	f	%	f	%
1. Да ли примењујете интегративну наставу у васпитно-образовном процесу?	3	2,7%	105	94,6%	3	2,7%
3. Да ли је битан одабир адекватних садржаја из наставног плана и програма за интеграцију наставе?	0	0,0%	27	23,7%	87	76,3%
4. Да ли интегративна настава омогућава већу сарадњу са колегама?	3	2,6%	78	68,4%	33	28,9%
5. Да ли интегративна настава подстиче креативност и интелектуалну способност ученика?	0	0,0%	18	15,8%	96	84,2%
6. Да ли применом интегративне наставе ученици стичу функционалнија знања?	0	0,0%	18	15,8%	96	84,2%
7. Да ли постојећи садржаји предмета Свет око нас / Природа и друштво омогућавају учесталу примену интегративне наставе?	3	2,6%	78	68,4%	33	28,9%
8. Да ли је интегративна настава економична (штеди време)?	0	0,0%	69	62,2%	42	37,8%

У провери друге хипотезе претпоставили смо да постоји статистички значајна разлика у мишљењима учитеља о могућностима примене интегративне наставе у првом циклусу основног образовања у односу на године радног искуства.

Табела 3. Поређење одговора испитаника у зависности од година рада у настави

Питање	Године рада у настави	N	M	SD	F
1. Да ли примењујете интегративну наставу у васпитно-образовном процесу?	до 10	39	1,92	0,28	$F(2,34)=1,481$ $p=0,242$
	од 11 до 25	36	2,00	0,00	
	преко 25	39	2,08	0,29	
3. Да ли је битан одабир адекватних садржаја из наставног плана и програма за интеграцију наставе?	до 10	39	2,92	0,28	$F(2,35)=1,732$ $p=0,192$
	од 11 до 25	36	2,75	0,45	
	преко 25	39	2,62	0,51	
4. Да ли интегративна настава омогућава већу сарадњу са колегама?	до 10	39	2,00	0,41	$F(2,35)=3,602$ $p=0,038$
	од 11 до 25	36	2,50	0,52	
	преко 25	39	2,31	0,48	
5. Да ли интегративна настава подстиче креативност и интелектуалну способност ученика?	до 10	39	3,00	0,00	$F(2,35)=1,900$ $p=0,165$
	од 11 до 25	36	2,75	0,45	
	преко 25	39	2,77	0,44	
6. Да ли применом интегративне наставе ученици стичу функционалнија знања?	до 10	39	2,85	0,38	$F(2,35)=0,005$ $p=0,995$
	од 11 до 25	36	2,83	0,39	
	преко 25	39	2,85	0,38	
7. Да ли постојећи садржаји предмета Свет око нас / Природа и друштво омогућавају учесталу примену интегративне наставе?	до 10	39	2,38	0,51	$F(2,35)=0,613$ $p=0,547$
	од 11 до 25	36	2,17	0,39	
	преко 25	39	2,23	0,60	
8. Да ли је интегративна настава економична?	до 10	39	2,50	0,52	$F(2,34)=0,538$ $p=0,589$
	од 11 до 25	36	2,33	0,49	
	преко 25	39	2,31	0,48	

Анализа варијансе је показала да постоје статистички значајне разлике по питању одговора на четврто питање које се односи на то да ли интегративна настава омогућава већу сарадњу међу колегама између испитаника који имају различит стаж у настави: $F(2,35) = 3,602$, $p < .0,05$. *Post hoc* тест (коришћен је Гејмс–Хауел (Games–Howell) због неједнаких варијанси) показао је да испитаници који имају од 11 до 25 година стажа у настави имају статистички значајно више скорове на скали *никад/ионекад/увек* у односу на оне испитанике који имају до 10 година стажа у настави. Ове разлике значајне су на нивоу 0,05. Дакле, испитаници који имају од 11 до 25 година стажа у настави у већој мери сматрају да интегративна настава чешће доприноси сарадњи са колегама од испитаника који имају до 10 година стажа у настави. За одговоре на остала питања у упитнику нису утврђене статистички значајне разлике између испитаника који имају различит стаж у настави.

Охрабрује податак који указује на позитивна мишљења учитеља о утицају интегративне наставе на подстицање креативности и интелектуалне способности ученика. Са друге стране, разлоге за ретко примењивање интегративне наставе у пракси, нарочито код учитеља који имају до 10 година радног искуства у настави ($M = 1.92$), можемо потражити у недовољној оспособљености за примену овог модела кроз њихово основно образовање, на шта смо указали анализом програма учитељских/педагошких факултета. Учитељи у великој мери препознају предности примене интегративне наставе која је временски економична, доприноси да ученици стичу функционална знања, подстиче креативност ученика и сарадњу међу колегама, чиме се потврђује главна хипотеза овог истраживања. Сродно истраживање о интегративној настави указује на сличне податке, да су најчешћи недостаци који прате практичну реализацију интегративне наставе недостатак времена за њено планирање и реализацију, као и методички недовољна оспособљеност наставника која указује на потребу стручног усавршавања у овој области (Минић, Јовановић 2020).

Табела 4. Поређење одговора испитаника у зависности од година рада у настави

Питање	Да	Не	N	χ^2
9. Да ли сте присуствовали неком семинару који подразумева обуку за планирање и реализацију интегративних часова?	60 52,6%	54 47,4%	114 100,0%	$\chi^2=0,3$ $df=1$ $p=0,05$

На основу добијене вредности $\chi^2 = 1,386$ уз $df = 2$ и $p = 0,500$ закључујемо да не постоји статистички значајна разлика по питању присуства семинара између испитаника који имају различит стаж у настави. Такође, нису утврђене статистички значајне разлике ни по питању присуства семинара између испитаника који имају различит степен стручне спреме. Закључујемо да је друга хипотеза делимично потврђена.

Да постоји потреба да се учитељи више информишу и подстакну на стручно усавршавање из ове тематске области закључили смо на основу обрзложења негативних одговора испитаника (47,4%) о присуству оваквим програмима. Као најчешћи, истакли су се одговори да такви семинари нису били организовани, да учитељи нису били информисани и да нису имали прилику да присуствују (Табела 6). Овакви одговори су у супротности са израженом жељом 87% испитаника да присуствују оваквом семинару, као и нашом анализом Каталога програма сталног стручног усавршавања учитеља одобрених од стране Завода за унапређивање васпитања и образовања којом смо утврдили четири предвиђена програма који као своје циљеве истичу унапређење компетенција, оснаживање и оспособљавање учитеља да у свом раду примењују интегративни приступ наставним садржајима. И овај податак указује на недовољну информисаност учитеља о могућностима стручног усавршавања у оквиру ове области.

Табела 5. Поређење одговора испитаника на питања у зависности од степена стручне спреме

Питање	Стручна спрема	N	M	SD	F
1. Да ли примењујете интегративну наставу у васпитно-образовном процесу?	Виша	30	2,00	0,00	$F(2,34)=0,000$ $p=1,000$
	Висока	75	2,00	0,29	
	Мастер	9	2,00	0,00	
3. Да ли је битан одабир адекватних садржаја из наставног програма за интеграцију наставе?	Виша	30	2,60	0,52	$F(2,35)=1,281$ $p=0,291$
	Висока	75	2,80	0,41	
	Мастер	9	3,00	0,00	
4. Да ли интегративна настава омогућава већу сарадњу са колегама?	Виша	30	2,30	0,48	$F(2,35)=0,078$ $p=0,925$
	Висока	75	2,24	0,52	
	Мастер	9	2,33	0,58	
5. Да ли интегративна настава подстиче креативност и интелектуалну способност ученика?	Виша	30	2,80	0,42	$F(2,35)=0,327$ $p=0,723$
	Висока	75	2,84	0,37	
	Мастер	9	3,00	0,00	
6. Да ли применом интегративне наставе ученици стичу функционалнија знања?	Виша	30	2,90	0,32	$F(2,35)=0,545$ $p=0,585$
	Висока	75	2,80	0,41	
	Мастер	9	3,00	0,00	
7. Да ли постојећи садржаји предмета Свет око нас / Природа и друштво омогућавају учесталу примену интегративне наставе?	Виша	30	2,10	0,57	$F(2,35)=1,549$ $p=0,227$
	Висока	75	2,28	0,46	
	Мастер	9	2,67	0,58	
8. Да ли је интегративна настава економична?	Виша	30	2,40	0,52	$F(2,34)=0,613$ $p=0,548$
	Висока	75	2,33	0,48	
	Мастер	9	2,67	0,58	

Ни за једно питање у упитнику нису утврђене статистички значајне разлике између испитаника који имају различит степен стручне спреме. Закључујемо да је оповргнута трећа хипотеза: *Постоји утицај дужине радног*

искусства учитеља на мишљења о примени интегративне наставе у првом циклусу основног образовања.

Мишљења смо да испитаници ипак нису у довољној мери упознати са самим теоријским поставкама интегративне наставе, па на основу тога ни могућностима њене примене. Да бисмо избегли такву ситуацију, на самом почетку упитника налази се информација о основним карактеристикама интегративне наставе. И поред тога, код свих питања отвореног типа у просеку половина од укупног броја учитеља није образлагала своје мишљење. До закључка да испитаници нису у довољној мери упознати са интегративном наставом долазимо на основу образложења где, између осталог, наводе да садржаји наставе природе и друштва нису погодни за интеграцију, као и да је потребно постојеће садржаје проширити новим које је могуће интегрисати (Табела 6). На питање које се односи на литературу о интегративној настави 39,5% испитаника не наводи одговор. На недовољну информисаност указује и податак да је само шест испитаника, од укупног броја који су присуствовали семинару који подразумева обуку за планирање интегративних часова, образложило свој став. Они наводе самоекдукацију путем адекватне литературе као образложење става, а питање се односи на похађање семинара, што не одговара садржају постављеног питања. Неопходно је јасно разграничити шта се подразумева под интегративном наставом, који су њени кључни елементи и кроз који начин организације би се постигла пуна интегративност наставе (Милорадовић 2019).

На основу свега наведеног, можемо да закључимо да је потврђена општа хипотеза – *Учитељи показују позитивно и афирмативно мишљење о примени интегративне наставе у првом циклусу основног образовања.* Резултати истраживања показују да учитељи препознају вредности интегративне наставе и наглашавају њен значај у савременој наставној пракси. Истичу да овај приступ доприноси развоју функционалних знања код ученика, подстиче сарадњу међу наставницима, омогућава ефикаснију реализацију наставних садржаја, већи ангажман ученика и унапређује квалитет наставног процеса. Истраживање реализовано са ученицима четвртог разреда основне школе указује да примена интегративне наставе доприноси већој мотивацији за учење, али и бољем разумевању и примени наставних садржаја (Симијонових 2024). Да би се остварио пун потенцијал интегративне наставе, неопходна је системска подршка и континуирано стручно усавршавање наставника, који исказују висок ниво заинтересованости за семинаре у овој области и препознају њихов значај за унапређивање сопствене праксе (Табела 6). Налази истраживања усмереног на интегрисање наставе ликовне културе и наставе природе и друштва (Вечански, Благданић, Павловић 2019) указују да је неопходно у основном академском образовању будућих учитеља већу пажњу посветити унапређењу предметних знања и развоју ме-

Табела 6. Приказ дескриптивних одговора испитаника

Да ли је битан одабир адекватних садржаја из наставног плана и програма за интеграцију наставе?	Понекад, због тога јер неки пут сасвим непланирано повезујемо знања из више предмета. Нису сви садржаји погодни за реализацију путем интегративне наставе.
Да ли интегративна настава омогућава већу сарадњу са колегама?	Да, јер би интегративна настава требало заједнички да се планира и реализује (моје искуство је да нису довољно колеге спремне на сарадњу). Могуће је и индивидуално планирати у свом одељењу, али је тимски рад (тима и сарадња) добродошла. Од предметних наставника могу да добијем сазнања за одређене предмете. Зависи од спремности колега за примену оваквог начина рада и услова за остваривање.
Да ли применом интегративне наставе ученици стичу функционалнија знања?	Када се садржаји обрађују тематски стичу се применљива знања. Ученици стичу продубљенија и систематичнија знања, јер се појаве не посматрају засебно, већ у њиховој комплексности.
Да ли постојећи садржаји предмета Свет око нас / Природа и друштво омогућавају учесталу примену интегративне наставе?	Можда би требало проширити спектар садржаја који би одговарали интегративној настави. Не одговарају све наставне јединице за примену интегративне наставе. Није могуће увек наћи адекватне наставне јединице које би се добро интегрисале и биле функционалне. Већина садржаја Пид може се интегрисати са осталим предметним садржајима. Неки садржаји се не могу повезивати. У самом предмету садржаји обједињују остале предмете, свеобухватни су и омогућавају учесталу примену интегративне наставе.
Да ли је интегративна настава економична?	Да, ако је добро осмишљена и добро вођена. Захтева више времена за планирање и припрему, док је реализација доста економичнија.
Да ли сте присуствовали неком семинару који подразумева обуку за планирање интегративних часова?	Ја за њих нисам чула. Колико знам (а мислим да сам обавештена) није ни било ништа слично. Није било организовано таквих семинара у нашем граду. Није организован, нисмо информисани о могућој обуци. Никада ме нико није позвао, ни обавестио. Нисам био информисан.
Да ли бисте присуствовали семинару који подразумева обуку за планирање интегративних часова?	Наравно, рад увек може да се унапреди. Томе би допринело искуство са семинара. Не, ти семинари су често штур и фронталног карактера. Присуствовала бих свим семинарима који доприносе унапређивању мог рада. Сматрам да је таква врста семинара значајна за унапређивање наставних часова. Да, јер је усавршавање наставника веома важно – унапређује рад и наставника и ученика. Желела бих да разменим искуства и обогатим своју наставу новим примерима интегративне наставе.

тодичких стратегија које доприносе интегративном приступу наставним садржајима који произлазе из више различитих наставних предмета.

ЗАКЉУЧАК

Идеални услови за реализацију интегративне наставе су мала одељења, добра информатичка опремљеност школе средствима ИКТ-а, као и аудио, ликовним, техничким и сличним материјалом. Све то помаже ученицима у разумевању односа међу чињеницама, њиховој повезаности, али и могућностима примене у новим животним ситуацијама. У одељењу где се примењује интегративна настава ученици међусобно сарађују, раде у малим групама на диференцираним задацима. Најважнија улога учитеља огледа се у усклађивању активности. Све је усмерено на успостављање и развијање ученикове слободе, самосталности, самопоуздања, поверења у властите снаге. Веома је важно добро организовати и планирати интегративну наставу. У томе учитељ има битну улогу. Потребно је да учитељ добро познаје специфичности тематског планирања, циљева и начина доласка до нових знања које се заснива на разумевању и самосталном доласку до закључака.

Резултати истраживања потврдили су главну хипотезу – *Учитељи испољавају позицион и афирмативан став према примени интегративне наставе у првом циклусу основног образовања*. Прва помоћна хипотеза је потврђена, друга је делимично потврђена, док је трећа оповргнута. Није уочен утицај степена стручне спреме учитеља и дужине радног искуства на мишљења о примени интегративне наставе у првом циклусу основног образовања. Једина статистички значајна разлика уочена је код одговора на четврто питање, где су испитаници са 11 до 25 година радног стажа у већој мери исказали уверење да интегративна настава подстиче сарадњу са колегама него испитаници са до 10 година стажа. Ови резултати указују на потребу да се током иницијалног образовања учитеља посебна пажња посвети оспособљавању за примену интегративног приступа настави.

Учитељи, без обзира на стручну спрему и године рада, подједнако примењују интегративну наставу у васпитно-образовном процесу, што потврђује податак да 84,6% испитаника понекад примењује овај вид иновације у настави. Поставља се питање квалитета примене поменутог модела, јер исти ти учитељи који су навели да примењују интегративну наставу у свом раду касније у упитнику нису образлагали своје мишљење. За адекватну и делотворну примену интегративне наставе неопходан је одговарајући степен оспособљености учитеља. У том контексту, значајну улогу могу имати стручни семинари из ове области, као и систематско праћење резултата њене примене. Додатно, потребно је иновирати студијске програме на учитељским и педагошким факултетима укључивањем садржаја који се баве интегративним приступом настави. Указали смо на то да су Каталогом програма стручног усавршавања обухваћени семинари из ове тематске области, па можемо закључити да учитељи имају могућност даљег усавршавања, за шта је спремност изразило 87% испитаника.

Мишљења смо да су у спроведеном истраживању добијени друштвено пожељни одговори о интегративној настави од стране учитеља. Наиме, они су давали одговоре који су се од њих и очекивали. Учитељи јесу упознати са теоријским поставкама интегративне наставе и њеном применом, али не и у довољној мери, те није добијена реална слика стања о познавању и реализацији интегративне наставе. Познато је да многи учитељи реализују и креирају бројне педагошке активности које знатно доприносе унапређењу квалитета реализације наставног процеса, али када се од њих захтева да објасне свој концепт наставе педагошким и дидактичким стандардима често то буду неупотребљиви писани радови и објашњења (Матијевић 2007). У том смислу, за будућа истраживања би било од великог значаја да се фокус помери са декларативних ставова на праћење стварног квалитета примене интегративне наставе, као и ефеката које овај модел има на постигнућа ученика.

ИЗВОРИ

Lista odobrenih programa stalnog stručnog usavršavanja nastavnika, vaspitača i stručnih saradnika za školsku 2022/2023, 2023/2024 i 2024/2025. godinu. Pristupljeno 5. 1. 2025. URL: <https://zuov.gov.rs/lista-odobrenih-programa-stalnog-strucnog-usavršavanja-nastavnika-vaspitaca-i-strucnih-saradnika-za-skolsku-2022-2023-2023-2024-i-2024-2025-godinu/>

Veb-sajt Fakulteta za obrazovanje učitelja i vaspitača u Beogradu, dostupno na <http://www.uf.bg.ac.rs/>:

Struktura programa OAS. Pristupljeno 15. 8. 2024. URL: <http://www.uf.bg.ac.rs/wp-content/uploads/2011/04/Stuijski-program-za-obrazovanje-ucitelja.pdf>

Spisak izbornih predmeta na osnovnim studijama. Pristupljeno 15. 8. 2024. URL: http://www.uf.bg.ac.rs/?page_id=1305

Struktura programa MAS. Pristupljeno 15. 8. 2024. URL: http://www.uf.bg.ac.rs/wp-content/uploads/2011/04/Master_studijski-plan_20131.pdf

Spisak izbornih predmeta na master studijama. Pristupljeno 15. 8. 2024. URL: http://www.uf.bg.ac.rs/wp-content/uploads/2013/11/Izborni_MASTER-predmetni-2020-21-1.pdf

Veb-sajt Pedagoškog fakulteta u Vranju, dostupno na <http://www.pfvr.ni.ac.rs/>:

Struktura programa OAS. Pristupljeno 15. 8. 2024. URL: http://www.pfvr.ni.ac.rs/dokumenti/tekstovi/7_1_OAS_ZA_OBRAZOVANJE_UCITELJA_2015.pdf

Struktura programa MAS. Pristupljeno 15. 8. 2024. URL: http://www.pfvr.ni.ac.rs/dokumenti/tekstovi/9_6_%D0%9C%D0%A1%D0%A1_ZA_OBRAZOVANJE_UCITELJA_2015.pdf

Veb-sajt Pedagoškog fakulteta u Užicu, dostupno na <https://www.pfu.kg.ac.rs/>:

Struktura programa OAS. Pristupljeno 15. 8. 2024. URL: <https://www.pfu.kg.ac.rs/files/Naslovna/Informator%202019%20web.pdf>

Struktura programa MAS. Pristupljeno 15. 8. 2024. URL: [https://www.pfu.kg.ac.rs/files/Studije/Master/Master%20ucitelj/Studijski%20program%20\(MU\)/Master_Ucitelj_INFORMATOR_2019_20.pdf](https://www.pfu.kg.ac.rs/files/Studije/Master/Master%20ucitelj/Studijski%20program%20(MU)/Master_Ucitelj_INFORMATOR_2019_20.pdf)

Veb-sajt Pedagoškog fakulteta u Somboru, dostupno na <http://www.pef.uns.ac.rs/index.php/2015-03-31-06-44-10/studijski-programi/18-osnovne-studije/26-diplomirani-ucitelj>

Struktura programa MAS. Pristupljeno 15. 8. 2024. URL: <http://www.pef.uns.ac.rs/index.php/2015-03-31-06-44-10/studijski-programi/19-master-studije/29-master-ucitelj>

Veb-sajt Fakulteta pedagoških nauka u Jagodini, dostupno na https://pefja.kg.ac.rs/Struktura_programa_OAS. Pristupljeno 15. 8. 2024. URL: <https://pefja.kg.ac.rs/wp-content/uploads/2021/06/Knjiga-predmeta-OAS-U.pdf>

Struktura programa MAS. Pristupljeno 15. 8. 2024. URL: <https://pefja.kg.ac.rs/wp-content/uploads/2021/09/Knjiga-predmeta-MAS-U.pdf>

ЛИТЕРАТУРА

Buljubašić-Kuzmanović (2007): V. Buljubašić-Kuzmanović, Studentska prosudba učinkovitosti integrativnog učenja, *Odgojne znanosti*, 9(2), Zagreb: Učiteljski fakultet, 147–160.

Večanski, Blagdanić, Pavlović (2019): V. Večanski, S. Blagdanić, M. Pavlović, Vizuelne umetnosti i nauka – mogućnost i ograničenja njihovog integrisanja u prvom ciklusu osnovnog obrazovanja i vaspitanja, *Inovacije u nastavi*, XXXII, 2019/4, Beograd: Učiteljski fakultet, 32–43.

Vilotijević, Vilotijević (2008): M. Vilotijević, N. Vilotijević, *Inovacije u nastavi*, Vranje: Učiteljski fakultet u Vranju.

Vilotijević, Vilotijević (2016): M. Vilotijević, N. Vilotijević, *Modeli razvijajuće nastave II*, Beograd: Učiteljski fakultet.

Vilotijević (2006): N. Vilotijević, *Integrativna nastava prirode i društva*, Beograd: Školska knjiga.

Vilotijević (1998): M. Vilotijević, *Sistemska-teorijske osnove integrativne nastave, Metodička praksa*, 2(4), Beograd: Učiteljski fakultet, 79–96.

Kol (1970): H. Kohl, *The open classroom: A practical guide to a new way of teaching*, New York: Vintage Books.

Lukić Radojičić (2011): Ž. Lukić Radojičić, Integrativna nastava u savremenom obrazovnom procesu, *Obrazovna tehnologija*, vol. 4, Beograd: Školska knjiga, 367–378.

Matijević (2007): M. Matijević, Znanstvene kompetencije učitelja primarnog obrazovanja, *Kompetencije i kompetentnost učitelja*, Osijek: Grafika, 303–308.

Miloradović (2019): B. Miloradović, Integrativna nastava fizičkog vaspitanja i matematike, *Uzdanica*, XVI/2, Jagodina: Fakultet pedagoških nauka Univerziteta u Kragujevcu, 263–273.

Minić, Jovanović (2020): V. Minić, M. Jovanović, Integrativna nastava u savremenoj osnovnoj školi, *Baština*, sv. 50, Leposavić: Institut za srpsku kulturu Priština – Leposavić, 373–385.

Petrić (2016): M. Petrić, Integrativna nastava gramatike u mlađim razredima osnovne škole, *Zbornik radova Učiteljskog fakulteta*, 10, Prizren–Leposavić: Učiteljski fakultet, 59–66.

Prušević Sadović (2017): F. Prušević Sadović, Integrativni pristup sadržajima učenja i poučavanja, *DHS – Društvene i humanističke studije* 3, Tuzla: Filozofski fakultet, 253–262.

Puh (2007): N. Puh, *Integrirani dani u razrednoj nastavi*, Zagreb: Školska knjiga.

Simijonović (2024): I. Simijonović, Efekti integrativne nastave na časovima Prirode i društva kod učenika četvrtog razreda osnovne škole sa prostora Kosova i Metohije, *Obrazovanje i vaspitanje*, 19(21), Prizren–Leposavić: Učiteljski fakultet, 37–48.

Cekić-Jovanović, Milanović (2020): O. Cekić-Jovanović, S. Milanović, Uticaj integrativne nastave Fizičkog vaspitanja i Prirode i društva na kvalitet znanja učenika u oblasti prirodnih nauka, *Inovacije u nastavi*, 33(3), Beograd: Učiteljski fakultet, 83–97.

Cekić-Jovanović, Marković (2021): O. Cekić-Jovanović, S. Marković, Possibilities of University Teaching Enhancement – Integration of Methods and Approaches in Teaching Literature with Science and Social Studies, *Inovacije u nastavi*, 34(1), Beograd: Učiteljski fakultet, 80–94.

Cenić, Vidosavljević (2022): D. Cenić, S. Vidosavljević, Primena integrativnog modela razvijajuće nastave u predmetu Priroda i društvo, *Baština*, sv. 5799, 475–487.

Čudina-Obradović, Brajković (2009): M. Čudina-Obradović, S. Brajković, *Integrirano poučavanje*, Zagreb: Korak po korak.

Ševkušić, Šefer (2006): S. Ševkušić, J. Šefer, Akciono istraživanje novog pristupa nastavi poznavanja društva u četvrtom razredu osnovne škole, *Nastava i vaspitanje*, 55(3), Beograd: Institut za pedagoška istraživanja, 269–282.

Gorana M. Starijaš

Ivko A. Nikolić

Ivana M. Petrović

University of Belgrade

Faculty of Education

Department of Methodology

of Teaching Nature and Society

IMPLEMENTATION OF INTEGRATIVE TEACHING IN THE FIRST CYCLE OF PRIMARY EDUCATION

Summary: Integration of teaching contents contribute to students' intellectual development, formation of a holistic view of the world, and the acquisition of functional knowledge. The aim of this research was to examine the possibilities of applying integrative teaching in the first cycle of primary education, as well as to explore teachers' attitudes regarding its effectiveness, frequency of use, and the need for further professional development. The study involved 114 primary school teachers, and data were collected using the descriptive method, survey techniques, and the questionnaire designed for the purposes of this research. The results show that most respondents have a positive and affirmative attitude towards integrative teaching. However, while 84.6% of teachers report occasionally applying this approach, it was observed that there are shortcomings in their theoretical

understanding and practical articulation of the concept. Notably, many respondents left open-ended questions unanswered, which indicates insufficient depth of understanding the concept of integrative approach or limited experience in its application. At the same time, some responses suggest that the content of the Nature and Society subject is not sufficiently suitable for integration, indicating the need for revision and expansion of curriculum content. It is believed that answers obtained in the study were partly socially desirable, which complicates the real assessment of their teaching practice. Therefore, it is necessary to improve the quality of the application of integrative teaching through systematic monitoring of its results, through seminars, and innovation of study programs at teacher education faculties. In this way, more sustainable effects can be achieved in practice and the quality of teaching can be enhanced in line with modern educational demands.

Keywords: integrative teaching, thematic planning, cross-curricular integration, teaching Nature and Society.